

РОЗДІЛ II. ПРОБЛЕМИ КУЛЬТУРОЛОГІЇ: ІСТОРИЧНІ ТА СУЧАСНІ РОЗВІДКИ

УДК 796.001.3

*Надія Борисівна Бабенко,
кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри суспільних наук
Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*

СПОРТ ЯК СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНЕ ЯВИЩЕ

У статті проаналізовано соціально-культурне значення спорту в життєдіяльності особистості та суспільства. Розглянуто глобальні спортивні рухи: олімпійський рух, міжнародний рух «Спорт для всіх» та параолімпійський рух; охарактеризовано кіберспорт як спортивні змагання з відеоігор; визначено тенденції суперечливого характеру комерціалізації спорту та роль засобів масової інформації щодо реклами спортивних досягнень.

Ключові слова: спорт, особистість, спортивні змагання, професіоналізація спорту, параолімпійці, кіберспорт.

*Надежда Борисовна Бабенко,
кандидат педагогических наук, доцент, профессор кафедры общественных наук
Национальной академии руководящих кадров культуры и искусств*

СПОРТ КАК СОЦИАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЕ ЯВЛЕНИЕ

В статье проанализировано социально-культурное значение спорта в жизнедеятельности личности и общества. Рассмотрены глобальные спортивные движения: олимпийское движение, международное движение «Спорт для всех» и параолимпийское движение; охарактеризовано киберспорт как спортивное соревнование по видеоиграм; определены тенденции противоречивого характера комерциализации спорта и роль средств массовой информации в рекламе спортивных достижений.

Ключевые слова: спорт, личность, спортивные соревнования, профессионализация спорта, параолимпийцы, киберспорт.

*Nadiia Borysivna Babenko,
Candidate of pedagogic science, senior lecturer
of National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts*

SPORT IS SOCIAL-CULTURAL PHENOMENON

The article is devoted analyses socio-cultural significance sport in lifeactivity person and social. Consider global sport motion: Olympic motion, international motion «sport for all» and paraolympic motion; characterize cibersport similar sport contest videogames; definite tendency contradict character commercial sport and role means mass information to publicity sport achievement.

Key word: sport, person, sport contest, professional sport, paraolympic, cibersport.

Для кожної людини фізична культура відіграє важливу роль у процесі життєдіяльності. Спорт є органічною і невід'ємною складовою фізичної культури, особливою сферою виявлення людських здібностей у певних видах фізичних вправ, технічної, інтелектуальної та іншої підготовки шляхом змагальної діяльності, як частина загальної культури суспільства та вільного часу і дозвілля особистості спрямований на зміцнення здоров'я, розвиток фізичних, морально-вольових та інтелектуальних здібностей людини, є важливим засобом підвищення соціальної, трудової активності людей, задоволення їх моральних, естетичних та творчих запитів, життєво важливої потреби взаємного спілкування, розвитку дружніх стосунків між народами і зміцнення миру.

Спортивне дозвілля сприяє фізичному оздоровленню особистості, популяризації здорового способу життя, подолання певних видів соціальних нерівностей. Соціальна цінність спорту визначається його дійовим стимулюючим впливом на поширення фізичної культури серед різних верств населення.

У своїх поглядах на соціальну природу спорту М. Вебер розглядає його як суспільне явище, К. Леш – як вираження національної ідентичності на глобальному рівні. Конфлікти у спорті досліджують Г. Люшен, С. Гульденпфеніг, Г. Едвардс, Г. Ленк, К. Шміц. Серед досліджень, виконаних в області гри важливе значення мають роботи Х. Ортеги-і-Гассета та Й. Хейзенги, праці сучасних науковців О. Вацеби, С. Варвянського, А. Волошина, М. Дудчака, О. Куца, Л. Лубишевої, Л. Матвеева, В. Платонова, Н. Пономарьова, Ю. Шкрєбтія та інших.

Держава створює необхідні умови для підготовки наукових та викладацьких кадрів, розвитку наукових досліджень у галузі фізичної культури та стимулює впровадження їх у суспільну практику. Основними напрямками впровадження фізичної культури є фізкультурно-оздоровча діяльність, фізичне виховання та розвиток масового фізкультурно-спортивного руху.

Сучасний спорт посідає вагоме місце як у фізичній, так і духовній культурі особистості та суспільства, тому є актуальним серед наукових досліджень в українському суспільстві. Наукові уявлення мають різнобічний характер. Розвиваючи свої ідеї, кожен науковець прагне якомога точно та обґрунтовано трактувати свої погляди на спорт як соціально-культурне явище.

Термін «спорт» походить від старофранцузького слова «De sporte», що означає розвага, звеселяння, забава [3, 14]. Нині зміст поняття спорт лише частково відповідає цьому визначенню, на даний час воно домінує як результат, порівняння результатів в змаганні, хоча для глядачів первинний сенс зберігається і спорт залишається видовищем.

Спорт є багатовимірним соціально-культурним явищем. Перед кожним важливим змаганням можна спостерігати за різного роду проявами активності підтримання своєї команди з боку її прихильників – звичайні вболівальницькі рухи з символікою даної команди, певні наспіви гімну, вивішення банерів на автомобілях, будинках чи стадіонах. Все це має, хоча і важливий, однак, аматорський характер.

Більшого значення мають глобальніші рухи, які несуть в собі загальнолюдський характер: *олімпійський рух, міжнародний рух «Спорт для всіх» та параолімпійський рух*. Всі вони об'єднані однією метою – популяризувати спорт і якнайкращим чином донести до суспільства і його окремих ланок всю сутність даного явища.

Історія олімпійського руху в Україні розпочалася з 1952 року, коли спортсмени України у складі збірної команди Радянського Союзу вперше взяли участь в Іграх XV Олімпіади в Хельсінкі. З 1952 по 1990 роки олімпійський рух в Україні розвивався та зміцнював свою позицію в житті країни. Українські атлети становили щонайменше 25% кожної олімпійської команди СРСР. Під час Ігор XXII Олімпіади 1980 року деякі матчі футбольного турніру з великим успіхом проводилися в Києві [2, 38].

Міжнародний рух «Спорт для всіх» розпочав свою активну діяльність з 1966 року, з часу прийняття довгострокової програми розвитку спорту, фізичного виховання і рекреації на природі. Цей міжнародний проект ставить і розв'язує двоєдине завдання: фізичне й соціальне задоволення людських потреб в умовах сучасної цивілізації [4, 113]. Мета міжнародного руху «Спорт для всіх» – залучити якомога більше населення різних країн до систематичних занять фізичними вправами для оздоровлення та активного відпочинку.

Новий етап у розвитку руху був закріплений Європейською Хартією «Спорт для всіх» (1975), у якій визначено цілі та засоби організації руху, напрями діяльності урядових і неурядових організацій. Згідно з Європейською Хартією оздоровчі програми, які поширюються в країнах-членах міжнародного руху, повинні враховувати їх особливості: політико-адміністративні, культурні, соціальні, економічні тощо [4, 114].

Міжнародний рух «Спорт для всіх» на даний час підтримується державними і громадськими фізкультурно-спортивними й іншими масовими організаціями в більшості країн, оскільки спрямований на оптимальне задоволення потреб людей у фізичному удосконалюванні і рекреації. Нині цей рух охоплює понад 80 країн світу, в тому числі й Україну.

Параолімпійський рух – колективний соціальний рух, націлений на те, аби спорт не залишився поза увагою людей з певними фізичними вадами. Види спорту, в яких можуть брати участь інваліди, пов'язують з ім'ям англійського нейрохірурга Людвіга Гутмана, котрий у 1956 році розробив хартію спортсменів, сформував основи, на яких розвивається спорт людей з фізичними вадами. Мета Сток-Мандевільських Ігор – об'єднати паралізованих чоловіків і жінок із усіх частин світу в міжнародному параолімпійському русі [2, 36].

Перші Параолімпійські ігри відбулися в столиці Італії Римі в 1960 році. Церемонія відкриття Ігор пройшла на стадіоні «Акваацетоса», де були присутні п'ять тисяч глядачів. У змаганнях взяли участь 400 спортсменів з 23 країн.

Наша держава всіляко підтримує Національну Параолімпійську збірну, створивши національний центр параолімпійської і дефлімпійської підготовки та реабілітації інвалідів на базі колишнього санаторного комплексу «Юний лєнінець». У центрі здійснюється підготовка національних збірних команд з параолімпійських та дефлімпійських видів спорту для участі у чемпіонатах світу, Європи, параолімпійських та дефлімпійських іграх.

Аби піднятися на найвищі шаблі провідних світових спортивних арен, нашим параолімпійцям доводилося долати не лише сильних суперників, а й демонструвати небачену силу волі, характер і бажання перемогти. А за сприяння уряду вдалося подолати одну з ключових проблем – зневіру держави у власних можливостях. Найбільшу кількість нагород українські спортсмени з вадами здоров'я здобували у 2005, 2006, 2008, 2009, 2014 роках.

На XI Параолімпійських іграх в м. Сочі 2014 року українці проявили себе не просто як спортсмени, а й як справжні громадяни-миротворці своєї Батьківщини. Загальний результат – 25 нагород, з них – 5 золотих, 9 срібних та 11 бронзових. До речі, саме 25 медалей команда виборола у 2006 році, на Параолімпіаді в Турині. За підсумком Ігор національна параолімпійська збірна команда України у 2014 році стала другою за загальною кількістю медалей та четвертою – за кількістю золотих нагород.

Найголовнішим є те, що нині до спорту в Україні долучено понад 52 тисячі інвалідів, з яких добру половину становлять діти. І те, що за чотири останніх роки кількість людей, котрі повірили у власні сили, щонайменше подвоїлася, це є найкращим підтвердженням уваги з боку уряду до їхніх проблем і потреб.

Спорт – унікальний соціально-культурний інститут розвитку, поширення і освоєння культури рухової діяльності людиною і людством, важливий інструмент, завдяки якому людина не лише розвивається духовно та фізично, а й соціалізується та інтегрується в суспільство. На сучасному етапі держава разом з комерційними структурами взяла на себе відповідальність за розвиток спорту, вищих його досягнень і спортивної інфраструктури національного значення. Використання спорту для проведення дозвілля і виховання стало прерогативою місцевих органів влади.

З метою вивчення актуальних проблем сучасного українського спорту в березні 2005 року було проведено експертне опитування. Ряд питань було присвячено тому, як змінився стан спорту в Україні порівняно з 80-ми роками ХХ століття. На думку експертів можна говорити про погіршення таких ключових аспектів стану спорту як матеріально-технічна база, якість тренерського складу, державна підтримка спорту (фінансування, пропаганда), інтерес населення до активних занять спортом, доступність занять спортом для населення, турбота про здоров'я спортсменів, медична допомога. Тією чи іншою мірою покращилися стимулювання спортивних досягнень, інтерес населення до подій, що відбуваються у спорті, можливість одержання інформації про світ спорту, якість спортивних послуг, застосування нових наукових розробок і методик у спорті, страхування життя та здоров'я спортсменів. Спостерігається суперечливість процесів, які протікають у спорті. Переважна більшість респондентів (79 %) вважає, що нормативно-правова база спорту в Україні усе ще не відповідає сучасним вимогам його розвитку [5,78].

Комерціалізація спорту відбувається одночасно з комерціалізацією суспільних відносин, що, у свою чергу, є результатом швидкого розвитку техніки, індустріалізації, урбанізації і підвищення добробуту населення. Але це певною мірою суперечить такій тенденції для розвитку спорту.

З одного боку, комерціалізація спорту є джерелом фінансування, підготовки й участі спортсменів у Олімпійських іграх, чемпіонатах світу і Європи, що вимагає великих коштів, створення ефективної системи матеріально-фінансового стимулювання спортсменів, оплати витрат Міжнародного Олімпійського Комітету і міжнародних спортивних федерацій тощо, сприяє розвитку телебачення, що стимулює пошук форм збільшення видовищності телевізійного

показу змагань, залучаючи велику масу телеглядачів, нехай навіть у пасивній формі, до спорту. З іншого боку, комерціалізація несе в собі моменти з можливими негативними наслідками для спорту, наприклад, здатна впливати на вибір міста для проведення Олімпійських ігор, породжує спроби вилучити з їх програми невидовищні (неприбуткові) види спорту. Перевага комерційного інтересу веде до подорожчання квитків на змагання, вартості проживання делегацій, журналістів, туристів, сприяє обмеженню прав спортсменів, тренерів, представників ЗМК, веде до ослаблення уваги до питань екології, транспорту, безпеки під час проведення великих спортивних змагань.

Комерційна діяльність у спорті покликана забезпечити умови для максимального задоволення потреб суспільства в послугах спорту та залучити ресурси, що є в суспільстві, для розвитку спорту. Реалізація даної задачі багато в чому залежить від успішно проведеної PR-кампанії, що сприяє розвитку спорту, його популяризації серед населення, цілком залежить від якості і темпів ринкових перетворень у нашій країні.

Професіоналізація спорту в останню чверть XX століття набула майже загального характеру і стала розглядатися мало не природний процес його розвитку. Професійний спорт посідає домінуюче становище в ієрархії спортивної діяльності, оскільки події і люди саме сфери професійного спорту задають тут тон і викликають найбільший інтерес глядачів і читачів, бо саме вони визначають характер і зміст громадської думки з приводу спорту, а також впливають на інші сфери суспільного життя (економіку, політику, культуру) [6].

Однією із сучасних тенденцій в олімпійському спорті, за В. Платоновим, є його професіоналізація, явище цілком нове принаймні для незалежної України. Ця думка ще раз підкреслює важливість дослідження аспектів розвитку спорту в світі і в Україні зокрема. Однак вивчення тенденцій розвитку сучасного спорту в нових соціальних умовах має фрагментарний характер, внаслідок чого виникає необхідність ширшого дослідження цієї проблеми [5, 112].

Професіоналізацію спорту в Україні значно ускладнюють труднощі, що виникли під час переходу до ринкової економіки. Слабка матеріальна база вітчизняного спорту, недостатнє фінансове забезпечення спортсменів високого класу і тренерів призвели до укладання ними контрактів із закордонними клубами, асоціаціями та іншими організаціями щодо тренувань та виступу за кордоном. Закордонні фірми надають спонсорську допомогу на учбово-тренувальні збори українських спортсменів, забезпечують їх інвентарем і устаткуванням, фінансують участь у найбільших міжнародних змаганнях за рекламу своєї продукції нашими спортсменами.

Професіоналом вважається спортсмен, для якого спорт є основним видом трудової діяльності. А сам професійний спорт представлений в сучасному суспільстві як різновид бізнесу, важлива частина видовищної індустрії, одна з найвитонченіших форм комерції, вид підприємницької діяльності, мета якої – отримання прибутку від продажу видовища спортивної боротьби [1, 20].

Секрети успіху та видатних спортивних результатів – не тільки у високих спортивних якостях, вони криються в яскравій особистості кожного спортсмена, людей, яких не просто знають і шанують у світі як видатних спортсменів і якими пишається Україна, але й з яких бере приклад молодь. Серед відомих олімпійських спортсменів України, заслужених майстрів спорту слід назвати: Володимира та Віталія Кличків (бокс), Сергія Бубку (легкоатлет зі стрибків з жердиною), Інну Осипенко-Радомську (веслувальниця на байдарках), Ярослава Поповича (велогонщик), Олексія Торохтія та Ольгу Коробку (важкоатлети), Юрія Чебана (веслувальник-коноїст), Оксану Баюл (фігурне катання), Романа Гонтюка (дзюдоїст), Яну Клочкову (плавання), Олену Костевич та Олександра Петріва (кульова стрільба із пістолета), Ірину Мерлені (вільна боротьба), Яну Шемякіну (шпажистка), Василя Іванчука (шахи) та багато інших.

Характерне для сучасних умов явище комп'ютеризації призвело до появи нового феномена сучасності – кіберспорту, що сьогодні є розвинутим і соціально значущим рухом у сучасному молодіжному середовищі. Це новий вид спорту третього тисячоліття. В комп'ютерних іграх є все, щоб їх можна було вважати сучасним професійним спортом: змагальний аспект, професійні гравці, правила змагань, система чемпіонатів, серйозні призові фонди, спонсори, тоталізатор. З появою кіберспорту комп'ютерні ігри перестали бути іграми для дітей. На основних турнірах є вікові обмеження. Спонсорами національних команд стають різного роду виробники. Тому це являється свого роду модернізація спортивного руху й виникнення комп'ютерного спорту.

Кіберспорт – спортивні змагання з відеоігор. Історія електронного спорту почалася з гри Quake, яка мала режим мережевої гри через LAN або Інтернет. Внаслідок популярності гри Doom в 1997 році в США з'явилася перша ліга електронного спорту – Cyberathlete Professional League (CPL). Від цього року з'явилося багато нових ліг із кіберспорту.

Змагання з кіберспорту, у тому числі і міжнародні, проводяться по всьому світі. Найбільш значним з них є турнір World Cyber Games (WCG), організований подібно до Олімпійських ігор. WCG були започатковані в 2000 році в Південній Кореї, і з того часу проводяться щороку, у тому числі і в інших країнах. У Південній Кореї кіберспорт набув найбільшого розвитку, там навіть існують телевізійні канали, які транслюють змагання з електронного спорту.

В Україні існує громадська організація «Федерація кіберспорту», яка є неприбутковою громадською організацією спортивного напрямку і за своєю метою об'єднує громадян України на підставі спільності інтересів для реалізації мети та завдань.

Українська громадськість не вірить у можливості комп'ютерного спорту і ставиться до цього руху недостатньо серйозно. Це підтверджується результатами експертного опитування: менше половини експертів (46%) знають, що таке кіберспорт, 72% з них вважають, що кіберспорт негативно впливає на психічне здоров'я спортсменів. Свою шкалу цінностей стосовно комп'ютерних ігор і кіберспорту наше суспільство поки не розробило. Відсутність негативних відгуків від людей, які безпосередньо захоплюються кіберспортом, – ознака затребуваності суспільством цього явища [2,38].

Засоби масової комунікації та Інтернет ресурси повинні бути покликані на розвиток спорту і фізичного виховання зокрема, завдяки чому має відбутися стрімке підвищення як любительського, так і «великого» спорту. А поява нових видів спорту є свідченням того, що спортивна діяльність не стоїть на місці, а набирає обертів.

Таким чином, можна стверджувати, що спорт внесений в матрицю національної ідентичності, транслюючи локальні події внутрішньо-національного і навіть глобального масштабу. Саме спорт дозволяє виразити національну ідентичність на глобальному рівні.

Сьогодні проводяться певні дослідження щодо історії та сучасного стану українського спорту. Але їх масштаб не відповідає справжній його ролі в житті української нації. Спортивна культура в нашій державі сягає глибини віків, тому історія українського спорту, як і історія української держави загалом, ще тільки має бути осмислена та написана. Спорт залишається дзеркалом почуттів щодо нації, але одночасно він має геополітичний вимір. І в цьому вимірі спорт повинен працювати на Україну.

На сучасному етапі розвитку спорту мають велике значення системи засобів масової комунікації України, всі умови для виконання завдань щодо формування в масовій свідомості життєвої необхідності фізкультурно-спортивних занять. ЗМІ мають велику вагу у рекламі спорту як у національному, так і в міжнародному масштабі. Це наймасовіші, найдоступніші та найоперативніші засоби висвітлення подій, що відбуваються у світі спорту. Крім того, засоби масової комунікації сприяють удосконаленню діяльності всієї сфери фізичної культури і спорту.

Спорт як соціально-культурне явище може виступити однією із сфер соціальної життєдіяльності, яка б виконувала у нашому суспільстві вагому місію миротворця та оздоровлення нації. Він має можливість повноцінно реалізовувати свій соціально-культурний потенціал як багатомірне соціальне явище і здійснити ту місію модернізації соціального життя, до якої він в принципі готовий більше за інші сфери. Проте необхідні певні зусилля як з боку спортсменів і людей, безпосередньо залучених до спортивної діяльності, так і з боку держави.

Література

1. *Визитей Н.Н.* Социология спорта. Курс лекций /Н. Н. Визитей. – К.: Олимпийская литература, 2005. – 248 с.
2. *Вацеба О.* Основні тенденції та проблеми розвитку наукових досліджень у галузі фізичного виховання та спорту в сучасній Україні (1991 – 2001 рр.) [Електронний ресурс]/О.Вацеба // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – 2002. – № 2-3. – С. 33-40.
3. *Дутчак М.В.* Протиріччя та особливості гуманізації фізичного виховання та спорту / М. В. Дутчак // Спортивна наука України – 2008. – № 4 – С. 12-26.
4. *Ісаєв А.А.* Олімпійська педагогіка: досвід моделювання психолого-педагогічних технологій дитячо-юнацького спорту / А.А. Ісаєв. – М.: ФиС, 1998. – 240 с.
5. *Платонов В. Н.* Адаптация в спорте: моногр. / В. Н. Платонов. – К.: Здоровье, 1988. – 216 с.
6. Український спорт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mfa.gov.ua/mfa/ua/287.htm>.